

Каліщук Оксана Миколаївна,
*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри всесвітньої історії
Волинського національного університету імені Лесі Українки
orcid.org/0000-0003-1272-7920
Kalishchuk.Oxana@vnu.edu.ua*

ОХОРОНА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ Й ТЕРМІНИ

Зафіксовано погляди вчених на визначення понять «культурна спадщина» та «культурні цінності». Охарактеризовано основні нормативно-правові акти та практику застосування цих термінів у сучасному законодавстві. Вказано на міжнародні правові акти – такі, як Конвенція ЮНЕСКО про охорону світової культурної та природної спадщини 1972 р. – як підставу для формування національного законодавства. Порівняно особливості термінології, застосованої у пам'яткоохоронному законодавстві України та РП. Вказано, що вагомою проблемою залишається відсутність єдиної юридичної термінології в галузі охорони пам'яток, оскільки неуніфікованість понять ускладнює їх використання. Проаналізовано взаємозв'язок між поняттями «культурна спадщина» та «культурні цінності», їх межі, практику застосування. Виокремлено спільні риси цих концептів – матеріалізована історія країни, констатація культурного багатства. Обґрунтовано, що у сучасному науковому дискурсі поняття «культурна спадщина», культурні цінності», «культурне надбання» є неусталеними та застосовують паралельно. Окремо проаналізовано академічний дискурс щодо понятійного апарату не лише юристами, а й істориками, культурологами, філософами. Вказано, що різноманіття термінів може бути пояснене, передовсім, відмінними цілями й завданнями, які стоять перед теоретиками і практиками пам'яткоохоронної діяльності. Окрім цього, слід враховувати, що ідея культурної спадщини має тривалу історію, що зумовило змінність підходів та дефініцій. Одним із шляхів вирішення проблем, які існують щодо термінології у сфері охорони пам'яток, можна уважати широке залучення громадськості, передовсім представників академічного середовища, до пам'яткоохоронної діяльності і, зокрема, до формування понятійного апарату. Порівняння іноземних практик, зокрема РП, дозволить вдосконалити вітчизняну сферу охорони пам'яток використавши чужоземний досвід та врахувавши українські історичні та ментальні особливості.

Ключові слова: Україна, Республіка Польща, охорона культурної спадщини, міждержавна співпраця, місця національної пам'яті.

Kalishchuk Oksana,
*Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor at the Department of World History
Lesya Ukrainka Volyn Nation University
orcid.org/0000-0003-1272-7920
Kalishchuk.Oxana@vnu.edu.ua*

PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE IN UKRAINE AND POLAND: BASIC CONCEPTS AND TERMS

The article records the views of scientists on the definition of the concepts of 'cultural heritage' and 'cultural values'. The main legal acts and practice of using these terms in modern legislation are described. The author points to international legal acts, such as the UNESCO Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage of 1972, as the basis for the formation of national legislation. The peculiarities of the terminology used in the monument protection legislation of Ukraine and Poland are compared. It is indicated that the lack of a unified legal terminology in the field of monument protection remains a significant problem, since the non-unification of concepts complicates their use. The author analyses the relationship between the concepts of 'cultural heritage' and 'cultural property', their boundaries, and the practice of application. The common features of these concepts are highlighted - the materialised history of the country, the statement of cultural wealth. It is substantiated that in

the modern scientific discourse the concepts of 'cultural heritage', 'cultural values', 'cultural property' are unstable and are used in parallel. The author analyses separately the academic discourse on the conceptual apparatus used not only by lawyers, but also by historians, cultural studies scholars, and philosophers. It is pointed out that the variety of terms can be explained, first of all, by the different goals and objectives faced by theorists and practitioners of monument protection. In addition, it should be borne in mind that the idea of cultural heritage has a long history, which has led to the variability of approaches and definitions. One of the ways to solve the problems that exist with regard to terminology in the field of monument protection is to involve the public, especially representatives of the academic environment, in monument protection activities and, in particular, in the formation of the conceptual apparatus. Comparison of foreign practices, in particular those of the Republic of Poland, will allow to improve the national sphere of monument protection using foreign experience and taking into account Ukrainian historical and mental peculiarities.

Key words: Ukraine, Republic of Poland, protection of cultural heritage, interstate cooperation, places of national memory.

Термінологія та понятійний апарат є над-важливими і для академічного дискурсу, і для практичного використання, адже усі учасники обговорення повинні вкладати один і той самий зміст у використовувані поняття. Не є винятком і сфера охорони культурної спадщини, яка є над-важливою для подальшого розвитку держави та суспільства, увага до якої лише загострилася з початком російсько-української війни.

На сьогодні у вітчизняній науці ми не маємо комплексного дослідження понятійно-термінологічного апарату у сфері культурної спадщини. З правничої точки зору цю проблему проаналізували Т. Каткова (Каткова, 2005, с. 148–152), Т. Мазур (Мазур, 2019, с. 36–44), Б. Одайник (Одайник, 2009, с. 125–129), Л. Теплюк та О. Худoley (Теплюк Худoley, 2018, с. 114–120); еволюцію поняття «культурна спадщина» простежили Т. Горбул (Горбул, 2023, с. 178–187) та В. Степанов (Степанков, 2015, с. 29–39). До терміну й поняття «культурні цінності» зверталися С. Кот (Кот, 2011, с. 10–27) та Д. Коваль (Коваль, 2013, с. 435–441), В. Парагайло (Парагайло, 2018, с. 64–67). Співвідношення «культурної спадщини» та «культурних цінностей» розкривали О. Малишев (Малишев, 2010, с. 169–179). Поняття «національна спадщина» у своїй розвідці розкривала А. Франкевіч-Бадінек (Frankiewicz-Bodynek, 2018, s. 199–210).

Метою статті слід уважати вивчення проблемних питань дефініцій у сфері охорони культурної спадщини, ґрунтуючись на аналізі вітчизняного та міжнародного права та використовуючи доробок вітчизняних та чужинських вчених, сформовані на сьогодні наукові підходи до проблем охорони культурної спадщини.

Нагадаємо, що за окресленням, термінологія – це сукупність термінів, себто слів чи словосполучень, котрі відображають / висловлюють специфічні поняття з певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо. Від звичайної лексики терміни вирізняє точність семантичних меж (Словник, 1977, с. 660; Словник, 2021). Відповідно, термін – слово чи словосполучення, що виражає певне конкретне поняття якоїсь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо (Проценко, 2010, с. 143–147; Словник, 2000, с. 570). У контексті нашої розвідки важливо розуміти, що терміни та поняття можуть мати обґрунтовані по-різному – і авторські, і законодавчі.

Як сама охорона культурної спадщини, так і термінологія, пов'язана з нею, є міждисциплінарною проблемою, до вирішення якої долучені представники історії, права, культурології, мистецтвознавства.

Передовсім варто звернутися до теоретичного аналізу нормативних документів, де зустрічаються дефініції культурної / історико-культурної спадщини. Міжнародні конвенції ЮНЕСКО щодо охорони та захисту культурної спадщини оперують термінами «світова культурна спадщина», «культурні цінності», «нематеріальна культурна спадщина» і засвідчують еволюцію в бік глибшого розуміння значення культурної спадщини для збереження ідентичності груп, які зазнають агресії та для постконфліктного відновлення цих груп. І саме конвенції ЮНЕСКО є підґрунтям національних систем правового регулювання пам'яткоохоронної діяльності (Уська, 2014, с. 101–106).

Відліком правового визначення поняття «культурна спадщина» вважають прийняття Генеральною конференцією ЮНЕСКО

16 листопада 1972 р. Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. Відповідно до Конвенції під *культурною спадщиною* розуміють: пам'ятки (твори архітектури, монументальної скульптури й живопису, елементи та структури археологічного характеру, написи, печери та групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки), ансамблі (групи ізольованих чи об'єднаних будівель, архітектура, єдність чи зв'язок з пейзажем яких є видатною універсальною цінністю з точки зору історії, мистецтва чи науки), визначні місця (твори людини або спільні витвори людини й природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця, що є універсальною цінністю з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології) (Конвенція).

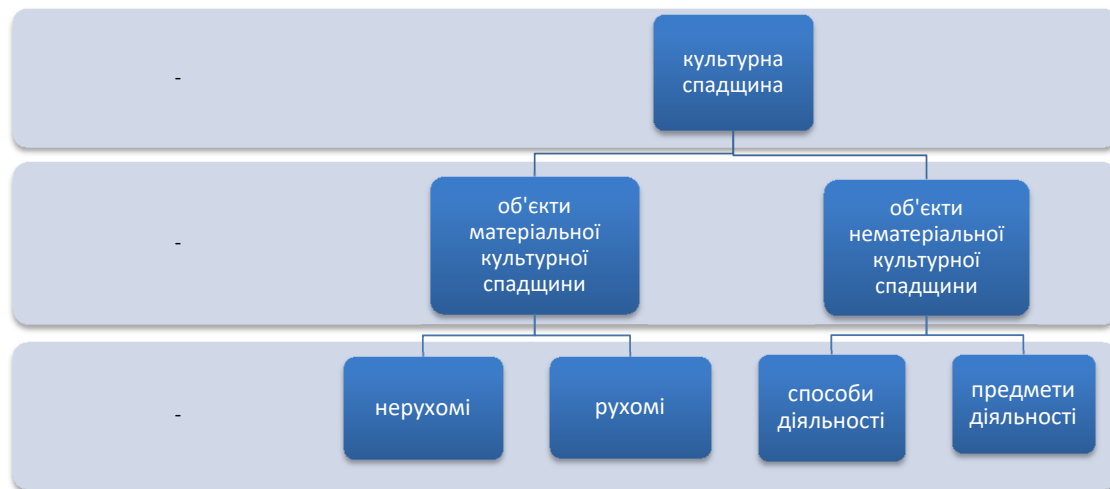
Ще одним міжнародним правовим актом, де сформульоване визначення «культурна спадщина» є Рамкова конвенція Ради Європи «Про значення культурної спадщини для суспільства» 2005 р. (т. зв. конвенція Фаре) (Рамкова конвенція). Автори цього документи під культурною спадщиною розуміють сукупність ресурсів, що дійшли у спадок від минулого, і які люди вважають незалежно від своєї приналежності, відображенням своїх постійно змінюваних цінностей, віросповідань, знань і традицій.

Дефініція терміна «культурна спадщина» присутня у спеціальному Законі України «Про охорону культурної спадщини» (Про охорону, 2000). Значна частина вітчизняних дослідників критично ставлять до визначення «культурної спадщини» у Законі, вважаючи його неконкретним та таким, що нерозкриває зміст поняття (Чорна, 2021, с. 69). Як констатувала Т. Мазур, наявність законодавчих основних термінів й понять у сфері охорони культурної спадщини в Україні не призвела до їх уніфікації в національній правовій доктрині (Мазур, 2021, с. 10). Відразу також зауважимо, що, як зауважив Р. Харковенко, на відміну від українського законодавства, серед норм польського чинного закону відсутнє поняття «культурна спадщина», а сам термін зустрічаємо лише у назвах відповідних інституцій – Міністерство культури і національної спадщини, Інститут національної спадщини (Харковенко, 2022, с. 209). У правовому полі РП послуговуються поняттям «пам'ятка» (zabytki). Окремо варто вказати, що

у польському праві виокремлено поняття «рухових» та «нерухомих» (Drela, s. 111–118), «археологічних» пам'яток (Armeniuk, s. 105–120).

Свого часу Л. Протт вказував на офіційне визначення культурної спадщини як один з найскладніших проблемних аспектів для вчених (Prot, p. 224–317). Не винятком є вітчизняний академічний дискурс. Так, О. Копієвська визначила культурну спадщину як «сукупність всіх матеріальних і духовних культурних досягнень суспільства, його історичний досвід, соціальний капітал, що зберігається в арсеналі національної пам'яті. Як важлива складова розвитку будь-якої цивілізації, культурна спадщина формує особливий національний менталітет затверджує спадкоємність духовних, моральних, етичних та гуманістичних цінностей» (Копієвська, 2006, с. 25–30). Як зауважив В. Притулюк, «культурна спадщина – це унаочнення й результат духовного та матеріального розвитку народу, ознака його ментальності та культурної окремішності» (Притулюк, 2022, с. 37–41). Термін «культурна спадщина вживають і польські дослідники. Так, Я. Прушинський у монографії «Спадщина культури Польщі» (Pruszyński, s. 50) визначає його як «сукупність рухомого та нерухомого майна разом з пов'язаними з ним духовними цінностями, історичними явищами та звичаями, визнаними як основа для правової охорони в інтересах певного суспільства та його розвитку, а також для передачі їх майбутнім поколінням через їх історичну, патріотичну, релігійну, наукову та мистецьку цінність, яку розуміють и визнають, і яка має важливе значення для самобутності та безперервності політичного, суспільного та культурного розвитку, доведення істини та вшанування історичних подій, виховання почуття прекрасного та цивілізаційної спільності»¹. У «Енциклопедії історії України» термін «культурна спадщина» описано, як сукупність успадкованих сучасниками від попередніх поколінь культурних цінностей (Культурна спадщина, 2008, с. 486).

¹ Мовою оригіналу: *dziedzictwo kulturalne – zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi uznawanymi za podstawę ochrony prawnej dla dobra konkretnego społeczeństwa i jego rozwoju oraz dla przekazania ich następnym pokoleniom, z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętnienia wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej.*

Таким чином, як слушно зауважив С. Кот, поняття «культурна спадщина» містить у собі виразний контекст процесу успадкування, себто передачі від попередніх поколінь до наступних створених ними цінностей / «спадщини» (Кот, 2011, с. 10–26).

Поняття «культурна спадщина» як охоронна державно-правова категорія містить укладений в ній історичний зв'язок нового і старого тимчасову спадкоємність. Тому окремі вчені пропонують поняття «культурна спадщина» для більшої точності визначати як «історико-культурна спадщина» (Болбас, 2020, с. 51). Так, до прикладу, І. Пивовар, історико-культурну спадщину визначає як «сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктивованих матеріальних і духовних цінностей, які мають значення для збереження і розвитку самобутності України, її внеску в світову цивілізацію та підлягають охороні» (Пивовар, 2010, с. 165–176).

У «Конвенції про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності» 14 листопада 1970 р. «культурні цінності» визначені як релігійні або світські цінності, що їх визначає держава та що мають значення для археології, доісторичного періоду, історії, літератури, мистецтва і науки, а саме: а) рідкісні колекції, зразки флори і фауни, мінералогії, анатомії і предмети, що становлять інтерес для палеонтології; б) цінності, що стосуються історії, враховуючи історію науки і техніки, історію воєн і суспільств, а також пов'язані з життям національних

діячів, мислителів, учених і артистів, і з національними подіями; в) археологічні знахідки й археологічні відкриття; в) складові розчленованих художніх та історичних пам'ятників і археологічних місць; г) старовинні предмети більш ніж 100-річної давності, такі як написи, чеканні монети і друк; д) етнологічні матеріали; е) художні цінності (Конвенція). До культурних цінностей належать рухомі та нерухомі об'єкти світського чи релігійного характеру, зокрема пам'ятки архітектури й живопису, скульптури, місця археологічних розкопок, наукові та книжкові колекції, музеї, бібліотеки та архіви, де зберігаються такі об'єкти, а також місця відправлення культів (Convention).

У відповідному законі України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» тлумачиться цей термін так: «культурні цінності – об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства» (Закон, 1999). У Законі України «Про музеї та музейну справу» визначення цієї дефініції є дещо іншим і радше нав'язане до поняття «музейні цінності» з «Інструкції з обліку та зберігання музейних цінностей, що знаходяться у державних музеях СРСР», затвердженої наказом Міністерства культури СРСР від 17 липня 1985 р. № 290.

У РП ситуація з поняттями, які використовують у праві у сфері охорони культурної спадщини, рівно ж є до кінця невизначеною. Особливо це стосується ситуації, яка склалася після 2003 р., коли було усунуто поняття «культурні

цінності», а в законі «Про охорону пам'яток та опіку над пам'ятками» (Ustawa, 2003) впровадили термін «пам'ятка» як єдиний термін у цій сфері, і аж до 2017 р., коли в Законі «Про реституцію культурних цінностей» (Ustawa, 2017) уведено дефініції «культурні цінності» та «національні культурні цінності».

Узагальнення генези та змісту поняття культурних цінностей у контексті його охорони та права власності разом із існуванням поняття культурної спадщини належить В. Акуленку, який вважає, що галузь охорони культурних цінностей у міжнародному праві ще перебуває у процесі розвитку, зокрема й понятійного апарату (Акуленко, 2013). У його дослідженні подано історико-правовий нарис розвитку і становлення міжнародних норм охорони культурних цінностей, визначення поняття міжнародного права, охорони культурних цінностей і його місця в системі міжнародного права. Розглядаючи культурні цінності крізь призму філософії можна твердити, що культурні цінності є величиною, яка є похідною від співвідношення світу та професійності людини.

У науковому дискурсі на думку С. Кота єдиним універсальним критерієм для визначення культурних цінностей є критерій їх суспільної значимості з точки зору загальносвітового контексту та окремої спільноти чи країни. Тому на його переконання «культурні цінності» – предмети матеріальної і духовної культури, що мають історичне, художнє, наукове та інше культурне значення (Кот, 2020, с. 67). Опоередкованим продовженням цієї думки можна uważати заувагу польських вчених Е. Клекот та П. Косєвського: «Культурні цінності іноді потрактовують інструментально як елемент політичної гри. Іноді з їх допомогою реалізують політику, у цьому випадку політику жестів („„) Такого типу жести на загал не є зауважені – що найважливіше – рідко призводять до розв'язання конкретних проблем» (Klekot, Kosiewski, 2016).

Донині триває суперечка яке з понять «культурні цінності» та «культурна спадщина» є ширшим, а яке є вужчим; ба більше – їх часто вживають як взаємозамінні. Однак, як вказують вітчизняні вчені В. Акуленко, І. Магазинщикова, М. Моздир, О. Тарасенко у згаданих Конвенціях вони все ж не тотожні. Не випадково М. Фріго характеризує це як «боротьбу понять»

у міжнародному праві (Frigo, p. 367–377). Можна припускати, що відмінність між «культурною спадщиною» та «культурною цінністю» *de jure* є доволі незначною і різниця лежить радше у прикладній площині – «цінність» етимологічно походить від ціни / вартості і функціонує у контексті митних політик вивезення й ввезення; тоді як «спадщина» більше корелює з історичним кейсом. Хоча звернемо увагу, що авторка довідки Міністерства культури України «Культурні цінності в умовах ведення бойових дій та на тимчасово окупованих територіях: міжнародний досвід й Україна» доходять однозначного висновку, що сучасні українські дослідники вважають, що саме термін «культурні цінності» є більш загальним порівняно з поняттям «культурна спадщина», оскільки охоплює і рухомі, й нерухомі пам'ятки, тоді як поняття «культурна спадщина» стосується переважно нерухомих об'єктів (Культурні цінності). Так, О. Рибачок у своїй розвідці твердить, що категорія «культурні цінності» безсумнівно є ширшою за змістом, аніж «культурна спадщина», оскільки перше охоплює минувшину та сучасність – як визнані часом культурні здобутки минулих поколінь, так і факти сучасної культури, але визнані як цінні для сучасної культури (Рибачок, 2017, с. 86). Своєю чергою О. Котис навпаки вважає, що поняття «культурна спадщина» порівняно з поняттям «культурні цінності», має значно ширші рамки, оскільки вона включає спадщину, яка повинна бути зережена й передана наступним поколінням; поняття культурних цінностей, навпаки, не відповідає поняттю культурної спадщини по охоплюючим предметам і у нього не входять нематеріальні елементи (фольклор, танці тощо), які останніми роками теж підлягають міжнародно-правовому захисту. Рівно ж, вважаючи можливим використання цих термінів як еквівалентних, усе ж О. Котис твердить, що перше поняття – культурні цінності – необхідно доповнювати другим поняттям – культурна спадщина – за допомогою встановлення його фактичних і правових зв'язків з ним (Котис, 2012, с. 195–197). Зрештою цій проблемі присвячені окремі розвідки (Зверховська, 2013, с. 137–142; Школьна, 2018).

Анна Франкевич-Бодинек однозначно твердить про вужче значення поняття «пам'ятки», аніж спадщини чи культурних цінностей, не

репрезентує усієї глибини, яка нерозривно пов'язана зі спадщиною (розуміння спадщини опирається на такому колективному відношенні до минулого, яку уможливорює розкодування у цій цінностей та збереження пам'яті); пам'ятка лишень засвідчує минувшину (Frankiewicz-Bodynek, s. 200–201).

Висновковуючи ствердимо: нині у міжнародних угодах, національному законодавстві

України та РП, юридичній літературі та культурології застосовують відповідні поняття і терміни: «культурна спадщина», «культурні цінності», «культурне надбання», «пам'ятка культури» тощо. Як правило, вони близькі за значенням, не чітко розмежовані, нерідко дослідники використовують їх як синоніми; охоплюють і рухомі, і нерухомі об'єкти наукової, історичної та художньої цінності.

Список використаних джерел:

- Акуленко, В. І. (2013). Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України. Київ: ТОВ ВО «Юстиніан».
- Болбас, О. (2020). Культурна спадщина як охоронна державно-управлінська категорія: механізми формування страхового фонду. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*, 31 (70) № 2, 50–53.
- Вар'ян, О. (2023). Поняття «пам'ятка культурної спадщини» у законодавстві Польщі та України. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Напрямок: культурологія*, 47, 141–151.
- Горбул, Т. О. (2023). Еволюція поняття «культурна спадщина»: теоретико-методологічний аспект. *Культурологічна думка*, 23, 178–187.
- Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21. 09. 1999 р. № 1068-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14>.
- Зверховська, В. (2013). Розмежування понять «культурна спадщина», «культурні цінності», «культурну надбання» та «об'єкт культурної спадщини». *Юридичний вісник*, 4, 137–142.
- Каткова, Т. Г. (2005). Поняття культурної спадщини за міжнародним та українським законодавством. *Право і безпека*, т. 4 № 5, 148–152.
- Коваль, Д. (2013). Міжнародно-правовий аналіз дефініції поняття «культурні цінності». *Право України*, 1–2, 435–441.
- Конвенція про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному вивезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності від 14. 11. 1970 р. URL: https://zakon.cc/law/document/read/995_186
- Копієвська, О. Р. (2006). Всесвітня культурна спадщина: регулювання міжнародним правом. *Держава і право*, 33: Юридичні і політичні науки, 25–30.
- Кот, С. (2011). «Культурні цінності»: поняття і термін у контексті повернення та реституції предметів культури. *Праці центру пам'яткознавства: зб. наук. пр.*, 20, 10–27.
- Кот, С. (2020). Повернення і реституція культурних цінностей у політичному та культурному житті України (XX – поч. XXI ст.). Київ: Ін-т історії України НАН України.
- Котис, О. (2012). Застосування понять «культурні цінності» та «культурна спадщина» у міжнародному праві та праві Європейського Союзу. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*, 31, 195–197.
- (2008). Культурна спадщина. *Енциклопедія історії України: У 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. (Т. 5: Кон-Кю)*. Київ: Наукова думка, 486.
- Культурні цінності в умовах ведення бойових дій та на тимчасово окупованих територіях: міжнародний досвід й Україна (оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованими документами за 2025–2026 роки).: URL: https://nlu.org.ua/storage/files/infocentr/Tematch_ogliad/2017/cinnosti.pdf
- Мазур, Т. В. (2019). Розвиток понятійно-термінологічного апарату правової охорони культурної спадщини в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, 3 (112), 36–44.
- Мазур, Т. М. (2021). Охорона культурної спадщини в Україні: історико й теоретико-правове дослідження. Автореф. дис. ... доктора юридичних наук: 12. 00. 01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Київ. Міністерство внутрішніх справ, Національна академія внутрішніх справ.
- Малишев, О. О. (2010). Культурна спадщина в юридичному світі речей. *Правова держава*, 31, 169–179.
- Одайник, Б. М. (2009). Основні визначення термінів, пов'язаних з правовим поняттям «культурна спадщина»: проблемні питання. *Вісник Одеського національного університету*, т. 14 Вип. 9: Правознавство, 125–129.
- Парагайло, В. О. (2018). Основні підходи до визначення поняття «культурні цінності» в нормативних актах та юридичній літературі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*, 36 Т. 2, 64–67.
- Пивовар, І. В. (2010). Культурна спадщина як об'єкт адміністративно-правової охорони. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*, 1, 165–176.

Притулюк, В. (2022). Державна політика у сфері охорони культурної спадщини (на прикладі пам'яткоохоронної діяльності на Волині). *Літопис Волині: Всеукраїнський науковий часопис*, 26, 37–41.

Про охорону культурної спадщини. Закон України від 8 червня 2000 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 39. Ст. 333.

Проценко, Т. (2010). Різні підходи до визначення терміну в термінознавстві. *Актуальні проблеми філології, мовознавства, літературознавства, методика викладання філологічних дисциплін*: зб. наук. ст. / за заг. ред. д. пед. н. Соколової І. В. Том І: Мовознавство. Маріуполь. с. 143–147.

Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_719

Рибачок, О. М. (2017). Документальна спадщина як складова культурних цінностей і культурної спадщини. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2, 81–91.

Словник іншомовних слів / уклад.: Л. В. Музичко, Л. М. Шкарапута, С. М. Морозов; Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Український мовно-інформ. фонд НАН України. Київ: Наукова думка, 2000. С. 570.

Словник іншомовних слів. Київ, Головна редакція УРЕ, 1977. С. 660; Словник іншомовних слів: понад 4 100 слів та висловів / уклад. Оксана Давидова. Тернопіль, Підручники і посібники, 2021.

Степанов, В. (2015). Визначення поняття «культурна спадщина» в культурному просторі України. *Культура України*, 48, 29 – 39.

Теплюк, Л. М., Худолей, О. С. (2018). Визначення поняття культурної спадщини у сучасному українському законодавстві. *Гуманітарний вісник ЧДТУ. Серія: Історичні науки*, 29 вип. 13, 114–120.

Уська, У. Р. (2014). Конвенції ЮНЕСКО як базова складова національної системи правового регулювання пам'яткоохоронної діяльності: понятійно-термінологічний аспект. *Historical and cultural studies*, Vol. 1 Nm 1, 101–106.

Харковенко, Р. (2022). Порівняльний аналіз пам'яткоохоронного законодавства Польщі та України. *Український історичний журнал*, 3, 205–218.

Чорна, Н. (2021). Культурна спадщина України: проблеми вивчення, збереження та використання. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*, 36, 67–74.

Школьна, О. В. (2018). Поняття «культурні цінності» та «культурна спадщина» у вітчизняному і міжнародному науковому обігу. *Актуальні проблеми музейної та пам'яткоохоронної діяльності*: тези доповідей наук. конф. студ., аспірантів та мол. Вених, Київ 12 квітня 2018 р. / М-во освіти і науки України; М-во культури України; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Видав. Центр КНУКіМ.

Armeniuk, J. (2015). Geneza pojęcia zabytku archeologicznego w prawie polskim. *Folia Juridica Universitatis Wratislaviensis*, 4 (2), 105–120.

Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. The General Conference of UNESCO adopted on 16 november 1972 the Recommendation concerning the Protection at National Level, of the Cultural and Natural Heritage. 1972.

Drela, D. (2008). Definicja zabytku nieruchomego w prawie polskim i francuskim. *Ochrona zabytków*, 1, 111–118.

Frankiewicz-Bodynek, A. (2018). O należytych pojmowaniu dziedzictwa narodowego i jego aksjologicznych podstawach. *Dookoła Wojtek... Księga pamiątkowa poświęcona Doktorowi Arturowi Wojciechowi Preisnerowi* / ed. Janusz Balicki i Mariusz Jabłoński. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, 199–210.

Frigo, M. (2004). Cultural property v. cultural heritage: A “battle concepts” in international law? *International Review of the Red Cross*, 86. No 854, 367–377.

Klekot, E., Kosiewski, P. (2006). Dobra kultury. Współpraca i problemy roszczeń w relacjach polsko-ukraińskich. Rekomendacje. Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego. 27 s.

Prott, L. (1989). Problems of Private International Law for the Protection of the Cultural Heritage. *Recueil des Cours. Hague: Academic de Droit*, 5, 224–317.

Pruszyński, J. (2001). *Dziedzictwo kultury Polski: jego straty i ochrona prawna*, t. 1. Kraków: Polskie Wydawnictwo Profesjonalne.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. *Dziennik Ustaw* z 2003 r. Nr 162. Poz. 1568 z późn. zm.

Ustawa z dnia 5 czerwca 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury. *Dziennik Ustaw* z 2017 r. Poz. 1068.

References:

Akulenko, V. I. (2013). Mizhnarodne pravo okhorony kulturnykh tsinnostei ta yoho implementatsiia u vnutrishnomu pravi Ukrainy [International Law of Cultural Property Protection and its Implementation in the Domestic Law of Ukraine.]. Kyiv: TOV VO “Iustynian”. [in Ukrainian].

Bolbas, O. (2020). Kulturna spadshchyna yak okhoronna derzhavno-upravlinska katehoriia: mekhanizsy formuvannia strakhovoho fondu [Cultural Heritage as a Protective Public Administration Category: Mechanisms for the Formation of an Insurance Fund]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Derzhavne upravlinnia*, 31 (70) № 2, 50–53. [in Ukrainian].

Varian, O. (2023). Poniattia “pamiatka kulturnoi spadshchyny” u zakonodavstvi Polshchi ta Ukrainy [The concept of ‘cultural heritage monument’ in the legislation of Poland and Ukraine The concept of ‘cultural heritage monument’ in the legislation of Poland and Ukraine]. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku. Napriam: kulturolohiia*, 47, 141–151. [in Ukrainian].

Horbul, T. O. (2023). Evoliutsiia poniattia “kulturna spadshchyna”: teoretyko-metodolohichniy aspekt [Evolution of the concept of ‘cultural heritage’: theoretical and methodological aspect]. *Kulturolohichna dumka*, 23, 178–187. [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy “Pro vyvezennia, vvezennia ta povernennia kulturnykh tsinnosti vid 21. 09. 1999 r. № 1068-XIV [Law of Ukraine ‘On the Export, Import and Return of Cultural Property’ of 21.09.1999, No. 1068-XIV]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14> [in Ukrainian].

Zverkhovska, V. (2013). Rozmezhuvannia poniat “kulturna spadshchyna”, “kulturni tsinnosti”, “kulturnu nadbannia” ta “obiekt kulturnoi spadshchyny” [Differentiation of the concepts of ‘cultural heritage’, ‘cultural values’, ‘cultural property’ and ‘object of cultural heritage’]. *Yurydychnyi visnyk*, 4, 137–142. [in Ukrainian].

Katkova, T. H. (2005). Poniattia kulturnoi spadshchyny za mizhnarodnym ta ukrainskym zakonodavstvom [The concept of cultural heritage in international and Ukrainian legislation]. *Pravo i bezpeka*, t. 4 № 5, 148–152. [in Ukrainian].

Koval, D. (2013). Mizhnarodno-pravovyi analiz definitsii poniattia “kulturni tsinnosti” [International legal analysis of the definition of ‘cultural values’]. *Pravo Ukrainy*, 1–2, 435–441. [in Ukrainian].

Kopievska, O. R. (2006). Vssevitnia kulturna spadshchyna: rehuliuвання mizhnarodnym pravom [World cultural heritage: regulation by international law]. *Derzhava i pravo*, 33: Yurydychni i politychni nauky, 25–30. [in Ukrainian].

Kot, S. (2011). “Kulturni tsinnosti”: poniattia i termin u konteksti povernennia ta respytutsii predmetiv kultury [‘Cultural property’: a concept and a term in the context of the return and examination of cultural objects]. *Pratsi tsentru pamiatkoznavstva: zb. nauk. pr.*, 20, 10–27. [in Ukrainian].

Kot, S. (2020). Povernennia i restytutsiia kulturnykh tsinnosti u politychnomu ta kulturnomu zhytti Ukrainy (XX – poch. XXI st.) [Return and restitution of cultural property in the political and cultural life of Ukraine (XX – early XXI centuries)]. Kyiv: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].

Kotys, O. (2012). Zastosuvannia poniat “kulturni tsinnosti” ta “kulturna spadshchyna” u mizhnarodnomu pravi ta pravi Yevropeiskoho Soiuzu [Application of the concepts of ‘cultural values’ and ‘cultural heritage’ in international law and the law of the European Union]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: Mizhnarodni vidnosyny*, 31, 195–197. [in Ukrainian].

Kulturna spadshchyna (2008). [Cultural heritage]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy: U 10 t. / redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. (T. 5: Kon-Kiu)* [Encyclopaedia of the history of Ukraine: In 10 volumes / edited by V. A. Smolii (chairman) and others (Vol. 5: Konya-Kyu)]. Kyiv: Naukova dumka, 486. [in Ukrainian].

Kulturni tsinnosti v umovakh vedennia boiovykh dii ta na tymchasovo okupovanykh terytoriakh: mizhnarodnyi dosvid y Ukraina (ohliadova dovidka za materialamy presy, Internetu ta neopublikovanykh dokumentamy za 2025–2026 roky) [Cultural Property in the Context of Hostilities and in the Temporarily Occupied Territories: International Experience and Ukraine (a review based on press, Internet and unpublished documents for 2025-2026)]. Retrieved from: https://nlu.org.ua/storage/files/infocentr/Tematch_oglyad/2017/cinnosti.pdf [in Ukrainian].

Mazur, T. M. (2021). Okhorona kulturnoi spadshchyny v Ukraini: istoryko y teoretyko-pravove doslidzhennia [Protection of cultural heritage in Ukraine: historical, theoretical and legal research]. Avtoref. dys. ... doktora yurydychnykh nauk: 12. 00. 01 – teoriia ta istoriia derzhavy i prava; istoriia politychnykh i pravovykh uchen. Kyiv. Ministerstvo vnutrishnikh sprav, Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. [in Ukrainian].

Mazur, T. V. (2019). Rozvytok poniattiino-terminolohichnoho aparatu pravovoi okhorony kulturnoi spadshchyny v Ukraini [Development of the conceptual and terminological apparatus of legal protection of cultural heritage in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, 3 (112), 36–44. [in Ukrainian].

Malyshev, O. O. (2010). Kulturna spadshchyna v yurydychnomu sviti rechei [Cultural heritage in the legal world of things]. *Pravova derzhava*, 31, 169–179. [in Ukrainian].

Odainyk, B. M. (2009). Osnovni vyznachennia terminiv, poviazanykh z pravovym poniattiam “kulturna spadshchyna”: problemni pytannia [Basic definitions of terms related to the legal concept of ‘cultural heritage’: problematic issues]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu*, t. 14 Vyp. 9: Pravoznavstvo, 125–129. [in Ukrainian].

Parahailo, V. O. (2018). Osnovni pidkhody do vyznachennia poniattia “kulturni tsinnosti” v normatyvnykh aktakh ta yurydychnii literaturi [The main approaches to the definition of ‘cultural values’ in regulations and legal literature]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia*, 36 T. 2, 64–67. [in Ukrainian].

Pyvovar, I. V. (2010). Kulturna spadshchyna yak ob'ekt administratyvno-pravovoi okhorony [Cultural heritage as an object of administrative and legal protection]. *Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 1, 165–176. [in Ukrainian]

Prytuliuk, V. (2022). Derzhavna polityka u sferi okhorony kulturnoi spadshchyny (na prykladi pamiatkookhoronnoi diialnosti na Volyni) [State policy in the field of cultural heritage protection (on the example of monument protection activities in Volyn)]. *Litopys Volyni: Vseukrainskyi naukovyi chasopys*, 26, 37–41. [in Ukrainian].

Pro okhoronu kulturnoi spadshchyny. Zakon Ukrainy vid 8 chervpnia 2000 r. [On the Protection of Cultural Heritage. Law of Ukraine of 8 June 2000]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2000. № 39. St. 333. [in Ukrainian].

Protsenko, T. (2010). Rizni pidkhody do vyznachennia terminu v terminoznavstvi [Different approaches to the definition of a term in terminology]. *Aktualni problemy filolohii: movoznavstvo, literaturoznavstvo, metodyka vykladannia filolohichnykh dysyplin: zb. nauk. st. / za zah. red. d. ped. n. Sokolovoi I. V. Tom I: Movoznavstvo*. Mariupol. s. 143–147. [in Ukrainian].

Ramkova konventsiiia Rady Yevropy pro znachennia kulturnoi spadshchyny dlia suspilstva [Council of Europe Framework Convention on the Importance of Cultural Heritage for Society]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_719 [in Ukrainian].

Rybachok, O. M. (2017). Dokumentalna spadshchyna yak skladova kulturnykh tsinnosti i kulturnoi spadshchyny [Documentary heritage as a component of cultural values and cultural heritage]. *Bibilotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 2, 81–91. [in Ukrainian].

Slovyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign language words] / uklad.: L. V. Muzychko, L. M. Shkaraputa, S. M. Morozov; Nats. un-t im. Tarasa Shevchenka, Ukrainskyi movno-inform. fond NAN Ukrainy. Kyiv: Naukova dumka, 2000. S. 570. [in Ukrainian].

Slovyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign language words]. Kyiv, Holovna redaktsiia URE, 1977. [in Ukrainian].

Stepanov, V. (2015). Vyznachennia poniattia “kulturna spadshchyna” v kulturnomu prostori Ukrainy [Definition of the concept of ‘cultural heritage’ in the cultural space of Ukraine]. *Kultura Ukrainy*, 48, 29–39. [in Ukrainian].

Tepluk, L. M., Khudolei, O. S. (2018). Vyznachennia poniattia kulturnoi spadshchyny u suchasnomu ukrainskomu zakonodavstvi [Definition of the concept of cultural heritage in modern Ukrainian legislation]. *Humanitarnyi visnyk ChDTU. Serii: Istorychni nauky*, 29 vyp. 13, 114–120. [in Ukrainian].

Uska, U. R. (2014). Konventsii YuNESKO yak bazova skladova natsionalnoi systemy pravovoho rehuliuвання pamiatkookhoronnoi diialnosti: poniatiino-terminolohichni aspekt [UNESCO Conventions as a Basic Component of the National System of Legal Regulation of Monument Protection Activities: Conceptual and Terminological Aspect]. *Historical and cultural studies*, Vol 1 Nm 1, 101–106. [in Ukrainian].

Kharkovenko, R. (2022). Porivnialnyi analiz pamiatkookhoronnoho zakonodavstva Polshchi ta Ukrainy [Comparative analysis of the monument protection legislation of Poland and Ukraine]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 3, 205–218. [in Ukrainian].

Chorna, N. (2021). Kulturna spadshchyna Ukrainy: problemy vyvchennia, zberezheni ta vykorystannia [Cultural heritage of Ukraine: problems of study, preservation and use]. *Naukovi zapysky VDPU imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Istoryia*, 36, 67–74. [in Ukrainian]

Shkolna, O. V. (2018). Poniattia “kulturni tsinnosti” ta “kulturna spadshchyna” u vitchyznianomu i mizhnarodnomu naukovomu obihu [The concepts of ‘cultural values’ and ‘cultural heritage’ in national and international scientific circulation]. *Aktualni problemy muzeinoi ta pamiatkookhoronnoi diialnosti: tezy dopovidei nauk. konf. stud., aspirantiv ta mol. Venykh*, Kyiv 12 kvitnia 2018 r. / M-vo osvity i nauky Ukrainy; M-vo kultury Ukrainy; Kyiv. nats. un-t kultury i mystetstv. Kyiv: Vydav. Tsentr KNUKiM. [in Ukrainian].

Armeniuk, J. (2015). Geneza pojęcia zabytku archeologicznego w prawie polskim. *Folia Juridica Universitatis Wratislaviensis*, 4 (2), 105–120. [in Polish].

Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. The General Conference of UNESCO adopted on 16 november 1972 the Recommendation concerning the Protection at National Level, of the Cultural and Natural Heritage. 1972. [in English].

Drela, D. (2008). Definicja zabytku nieruchomego w prawie polskim i francuskim. *Ochrona zabytków*, 1, 111–118. [in Polish].

Frankiewicz-Bodynek, A. (2018). O należytych pojmowaniu dziedzictwa narodowego i jego aksjologicznych podstawach. *Dokoła Wojtek... Księga pamiątkowa poświęcona Doktorowi Arturowi Wojciechowi Preisnerowi* / ed. Janusz Balicki i Mariusz Jabłoński. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, 199–210. [in Polish].

Frigo, M. (2004). Cultural property v. cultural heritage: A “battle concepts” in international law? *International Review of the Red Cross*, 86. No 854, 367–377. [in English].

Klekot, E., Kosiewski, P. (2006). *Dobra kultury. Współpraca i problemy roszczeń w relacjach polsko-ukraińskich. Rekomendacje*. Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego. 27 s. [in Polish].

Prott, L. (1989). Problems of Private International Law for the Protection of the Cultural Heritage. *Recueil des Cours. Hague: Academic de Droit*, 5, 224–317. [in English].

Pruszyński, J. (2001). *Dziedzictwo kultury Polski: jego straty i ochrona prawna*, t. 1. Kraków: Polskie Wydawnictwo Profesjonalne. [in Polish].

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. *Dziennik Ustaw* z 2003 r. Nr 162. Poz. 1568 z późn. zm. [in Polish].

Ustawa z dnia 5 czerwca 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury. *Dziennik Ustaw* z 2017 r. Poz. 1068. [in Polish].